

Diyarbakır'da Bir Yıl İzlenen 0-1 Yaş, 1135 Bebeğin Beslenme Durumları ve Sorunları

Dr. İsmet KAN*
Dr. Özdemir GÜLESEN**

ÖZET

Diyarbakır ilinde 1976-1977 yılında doğan bebeklerden tabakalı örnekleme ile alınıp, bir yaşına kadar izlenen 1135 bebeğin beslenme durumları incelenmiş ve bunlarla ilgili sorunlar tartışılmıştır.

SUMMARY

Nutritional Status and Problems of The Babies Under One Year of Age in Diyarbakır Region

The nutritional situations of 1135 babies chosen by stratified random sampling technique from those born in Diyarbakır area in 1976-1977 and followed up to one year old, were investigated and the problems related, were discussed.

GİRİŞ

Ülkemizde, çeşitli araştırmacılarca yapılan araştırmalarda bebek ölüm oranı %0 154 civarında bulunmuştur. Bu oran, bölgelere göre değişkenlik göstermekte olup %0 100'ün altına düşmemektedir.

Bebek ölümlerini etkileyen etmenler çok çeşitlidir. Bu etmenlerden bir tanesi de beslenme bozukluklarıdır. Dengesiz ve yetersiz beslenme sonucu bebekler, enfeksiyon hastalıklarına duyarlı olmakta ve bunun sonucu olarakta ölümler görülmektedir. Bu nedenle, geliştirmekte olan ülkelerde bebek ölüm oranı oldukça yüksek görülmektedir^{5,6}.

* Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyoistatistik Bilim Dalı Öğretim Üyesi

** Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Toplum Sağlığı Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Ülkemizde, annelerin büyük bir çoğunluğu bebeklerini bir yaşına kadar yalnızca göğüsten beslemektedirler. Anne sütünün yanısıra bebeğin gereksinmelerine göre ek mamalar ve meyva suları vermek suretiyle bebeğin yeterli kalori, protein ve vitaminler alması sağlanmalıdır. Ancak, yapılan araştırmalar bu beslenmenin yeterli ve düzenli yapılmadığını göstermektedir ⁷.

Araştırmanın amacı, Diyarbakır yöresinde 1976—1977 yıllarında tabakalı örnekleme ile seçilen toplam 1430 yeni doğan bebeğin bir yaşına kadar olan dönemde beslenme durumunu ölçmek ve değerlendirmektir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Bu çalışmada, 1976—1977 yıllarında, Diyarbakır il sınırları içinde mevcut 45 sağlık ocağından tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilen 15 sağlık ocağına bağlı 56 köy ve mahallelerde yaşayan 37350 kişilik bir toplum seçilmiş ve bu toplumda bir yıl içinde doğan canlı bebekler saptanarak bir yaşına kadar izlenmiştir ⁸.

Araştırma sırasında 1430 canlı bebek doğmuş ve bu bebeklerin 115 adedi bir yaşına kadar çeşitli nedenlerle izlenememiş, 180 tanesi bir yaşına erişmeden ölmüş ve geriye kalan 1135 bebek bir yıl süre ile izlenerek beslenme durumları, göğüsten beslenme, ek besin ve besine başlama ayları ve bebeklere su verme durumu kayıt edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu çalışmadan elde edilen bulgular Tablo I—8 de verilmiştir. Bunlara ek olarak 86 (% 7.6) bebeğe 4. aydan sonra peynir verilmeye başlanmış olup bunun yerleşme yerlerine göre durumu; il merkezinde % 15.2, ilçe merkezlerinde % 4, sağlık ocağı yada sağlık evi olan yerlerde % 7.9 ve diğer yerlerde % 1.8'dir.

Tablo: I
Bebeklerin Yerleşme Yerine ve Süt Verilmeye Başlama Zamanına Göre Dağılımı

Yerleşme Yeri	Zaman (Ay)			Veril-meyen	Toplam
	0-3	4-6	7-12		
İl Merkezi	22 (7,9)	45 (16,3)	68 (24,6)	141 (51,1)	276
İlçe Merkezleri	5 (3,3)	36 (24,0)	24 (16,0)	85 (56,7)	150
Sağlık Ocağı ya da sağlık evi olan yerler	49 (12,9)	101 (26,5)	43 (11,2)	188 (49,3)	381
Diğer Yerler	22 (6,7)	48 (14,6)	40 (12,2)	218 (66,5)	328
Toplam Sayı	98	230	175	632	1135
%	8,6	20,3	15,4	55,7	100,0

Tablo I'in incelenmesi, il merkezlerinde bebeklere % 51,1 ilçe merkezlerinde % 56,7, sağlık ocağı yada sağlık evi olan yerlerde % 49,3 oranında, diğer yerlerde % 66,5 oranında süt verilmediğini göstermiştir.

Süt verilen bebeklerde de ek besin olarak süt vermeye oldukça geç başlandığı dikkati çekmektedir. 0-3 ayda % 8,6, 4-5 ayda % 20,3 ve 7-12 ayda % 15,4 oranında süt verilmeğe başlanmıştır.

0-3 aylık bebeklerde süt vermeye en çok sağlık ocağı yada evi bulunan köylerde başlandığı (% 12,9) görülmektedir. En az ise ilçe merkezlerindedir (% 12,9).

4-6 aylık dönemde de yine en çok süt verme sağlık ocağı yada sağlık evi olan yerlerde (% 26,5) görülmektedir. Bu oranların yüksek olması sağlık ocağı yada evi olan yerlerde görevli ebeinin çevresine daha iyi hizmet ve eğitim vermesi ile açıklanabilir.

İlk 6 aylık dönemin değerlendirilmesi, il merkezinde bebeklerin % 24,2'sine, ilçe merkezlerinde % 27,3'üne, sağlık ocağı yada sağlık evi bulunan yerlerde % 39,4'üne ve diğer yerlerde % 21,3'üne süt verilmeye başlandığını göstermektedir. Bu oranların Ankara Etimesgut ve Bağcılar gecekondu bölgesi ile karşılaştırıldığında (Etimesgut'ta % 86,0, Bağcılar'da % 78,0) oldukça düşük olduğu dikkati çekmektedir⁹.

Tablo II de yerleşim yerine göre bebeklerin çorba yada yemek suyu verilmeye başlandığı aylara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo: II
Bebeklerin Yerleşme Yerine ve Çorba veya Yemek Suyu Verilmeye Başlama Zamanına Göre Dağılımı

Yerleşme Yeri	Zaman (Ay)			Verilmeyen	Toplam
	0-3	4-6	7-12		
İl Merkezi	2	51	138	85 (30,8)	276
İlçe Merkezleri	5	31	66	48 (32,0)	150
Sağlık ocağı ya da sağlık evi olan yerler	22	86	61	212 (55,6)	381
Diğer Yerler	20	63	47	198 (60,4)	328
Toplam Sayı	49	231	312	543	1135
%	4,3	20,4	27,5	47,8	100

Tablo II'ye göre il ve ilçe merkezlerinde 0-1 yaş bebeklerin % 30'una, yaklaşık 1/3'üne ek besin olarak çorba yada yemek suyu verilmediği, bu oranın sağlık ocağı ve evleri olan yerlerde % 55,6'ya diğer yerlerde % 60,4'e erişmesi oldukça ilginçtir. Bu durum anne sütünün yetersiz olduğu 6. aylıktan daha büyük çocuklarda beslenme yetersizliği oluşmasında önemli derecede etkili olacaktır.

Çorba yada yemek suyuna başlama ayı da oldukça dikkati çekmektedir. Bebeklerin % 4,3'üne gereğinden erken (0-3 aylık) başlanmışken bu besinlerin verilmesi gerektiği aylara ait oran ancak % 50'ye ulaşmaktadır ki, bebeklerin yaklaşık olarak % 50'si sebze çorbası gibi vitaminden zengin besinlerden yoksun bırakılmaktadır. Kayseri ili Tomarza ilçe merkezi 6 köyünde Baysal A. yaptığı çalışmada yemek suyu verme oranını % 17,0 olarak saptamıştır. Bu oran araştırmamız bulgularından daha düşüktür ¹⁰.

Tablo III de bebelere ek besin olarak yoğurt vermenin yerleşim yerleri ve bebek yaşına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo: III
Bebeklerin Yerleşme Yerine ve Yoğurt Verilmeye Başlama Zamanına Göre Dağılımı

Yerleşme Yeri	Zaman (Ay)			Verilmeyen	Toplam
	0-3	4-6	7-12		
İl Merkezi	1	23	126	126 (45,7)	276
İlçe Merkezleri	1	14	70	65 (43,3)	150
Sağlık ocağı ya da sağlık evi olan yerler	10	74	96	201 (52,8)	381
Diğer Yerler	11	76	48	193 (58,8)	328
Toplam Sayı	23	187	340	585	1135
%	2,0	16,5	30,0	51,5	100,0

Tablo III'ün incelenmesinde, toplam olarak 1 yaşına kadar olan bebeklerin % 51,5'uğuna (yaklaşık yarısına) yoğurt verilmediği, yoğurt verilenlerin de 4 aylıktan büyüklere (4-6 aylık % 16,5 ve 7-12 aylık % 30) verildiği görülmektedir. Yoğurt vermenin diğer yerlerde daha çok olması ilginçtir (% 58,8). Bu oran ilçe merkezlerinde en düşüktür (% 43,3).

Nitekim Baysal A.'da, Tomarza köyleri araştırmasında bebeklerin % 50'sine yoğurt verildiğini saptamıştır. Ancak yaşlara göre dağılımını vermemiştir.

Çalışma bölgesinde, bebeklerin % 92'sine bir yaşına kadar yumurta verilmiştir. Bu oran il merkezinde % 85'e inerken köylerde % 98'e kadar çıkmaktadır. Verme yaşı da 6. aydan sonra başlamaktadır. Bebek beslenmesinde yumurtanın protein sağlama açısından önemi büyüktür. 4. aydan itibaren yumurta vermeğe başlamak, bebek sağlığı açısından yararlıdır.

Önemli besinler arasında yer alan meyva suyu bebelere ancak % 5,82 oranında verilebilmiş, meyva suyu almayan bebeklerin oranı kırsal kesimde % 98,8'e ulaşırken kentsel kesimde de % 46,7 oranına inebilmiştir. Meyva suyunun 4-6 ayda verilmeğe başlandığı (% 2,3) görülmektedir. 7-12 ay içinde % 3,4 olmaktadır ki,

bebeklerin beslenme yetersizliğinde en önemli etmenlerden birini oluşturmaktadır. Bu sonuç, Tomarza ilçe köyleri ile benzerlik göstermektedir.

Bölgede, bebeklere ekmek ve bisküinin diğer besleyici süt, yoğurt ve yumurtaya göre daha çok verildiğini göstermektedir. Bu oran, kentten köye gittikçe artış göstermektedir. Bunların da % 12,5'ine (4-6), ayda ve % 86,5'ine (7-12) ayda ve geri kalanlara da (0-3) ayda ilk verilmeye başlanmıştır.

Tablo IV'de bebeklere verilen hazır mamanın yaşa ve yerleşim yerine göre dağılışı verilmiştir.

Tablo: IV
Bebeklerin Yerleşme Yerine ve Hazır Mama Verilmeye Başlama Zamanına Göre Dağılımı

Yerleşme Yeri	Zaman (Ay)			Verilmeyen	Toplam
	0-3	4-6	7-12		
İl Merkezi	5	33	61	177 (64,1)	276
İlçe Merkezleri	2	10	16	122 (81,3)	150
Sağlık ocağı veya sağlık evi olan yerler	6	12	13	350 (91,9)	381
Diğer Yerler	3	5	7	313 (95,4)	328
Toplam Sayı	16	60	97	962	1135
%	1,4	5,3	8,5	84,8	100,0

Yapılan çalışma, genelde hazır mamanın pek revaçta olmadığını göstermektedir (% 84,8). Hazır mama il merkezinde daha çok kullanılmaktadır (% 35,9). Buna karşılık köylerde kullanılma oranı çok düşüktür (% 4-8).

Bebeklere hazır mama daha çok 7-12 ayda verilmekte (% 8,5), 0-3 ayda başlayanlar olmakla birlikte (% 1,4) önemli olmadığı görülmektedir. Tomarza çalışmasında bu oranlar % 17 olarak bulunmuştur ¹⁰.

Edirne ilinde Uzel, A. ve arkadaşları yaptıkları çalışmada hazır mama verme oranını % 21 olarak bulmuşlardır ¹¹.

Tablo V de anne sütü ile beslenen bebeklerin yerleşim yerine göre ve beslenme sürelerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablonun incelenmesi, bebeklerin yaklaşık % 99,6'sının anne sütü ile beslendiğini ancak, % 0,4'ünün anne sütü almadığı için anne sütüyle beslenemediğini göstermiştir.

Bebeklerin anne sütü ile beslenme süreleri incelendiğinde, % 82,6'sının 13 ay ve daha fazla anne sütü aldığı, buna karşılık % 1,5'uğunun 0-3 ay, % 3,9'unun 4-6 ay ve % 11,5'uğunun 7-12 ay anne sütü ile beslendiği görülmektedir.

Tablo: V
Bebeklerin, Yerleşme Yeri ve Anne Sütü ile Beslendikleri Süreye Göre Dağılımı

Yerleşme Yeri	Süre (Ay)				Anne sütü almadı	Toplam
	0-3	4-6	7-12	13 +		
İl Merkezi	4	19	52	201	—	276
İlçe Merkezleri	1	6	14	129	—	150
Sağlık ocağı ya da sağlık evi olan yerler	6	10	30	332	3	381
Diğer Yerler	6	10	35	276	1	328
Toplam Sayı	17	45	131	938	4	1135
%	1,5	3,9	11,5	82,6	0,4	100,0

Bebeklerde ek besinleri az vererek anne sütünü ileri yaşlara devam ettirmenin bebeğin yeterli şekilde beslenemeyeceğini açıkça kanıtlamaktadır. Bunun sonucu malnütrisyon belirtileri ortaya çıkacaktır.

Kayseri çalışmasında, bebeklerin % 42'sinin 13 ay ve daha çok süre göğüsten beslenmeye devam ettikleri görülmektedir ¹⁰.

Edirne çalışmasında kentsel kesimde 12 ay ve daha çok süre göğüsten beslenme oranı % 37, kırsal kesimde ise % 44 bulunmuştur ki, bu değerler Diyarbakır'da bulunanın iki katıdır ¹¹.

Tablo VI da bebeklere su vermeye başlama zamanı ile yerleşim yeri dağılımı verilmiştir.

Tablo: VI
Bebeklerin Yerleşme Yeri ve Su Verilmeye Başlama Zamanına Göre Dağılımı

Yerleşme Yeri		Zaman (Ay)			Verilme- yen	Toplam
		0-3	4-6	7-12		
İl Merkezi	S	114	86	43	33	276
	%	41,3	31,1	15,6	12,0	100,0
İlçe Merkezleri	S	57	47	22	24	150
	%	38,0	31,3	14,6	16,0	100,0
Sağlık ocağı yada sağlık evi olan yerler	S	110	84	100	87	381
	%	28,9	22,0	26,2	22,8	100,0
Diğer Yerler	S	52	40	94	142	328
	%	15,8	12,2	28,6	43,3	100,0
Toplam	S	333	243	244	315	1135
	%	29,3	21,4	21,5	27,8	100,0

Tablonun incelenmesi, bebeklerin % 27,8'ine 1 yaşına kadar su verilmediğini, bu oranın il merkezinde oldukça düşük olmasına karşın % 12,0, sağlık ocağı ve evi olmayan yerlerde % 43,3'e ulaştığı görülmektedir. Su vermenin bebek yaşına göre dağılımında; ilk üç ay içinde bebeklerin % 30'una su verildiği, 6 ayda bu oranın % 50'ye ulaştığı ve bir yılda % 72'ye kadar eriştiği görülmektedir.

Su vermeye başlama il ve ilçe merkezlerinde % 40 civarında iken, diğer yerlerde % 16'dır. Sağlık ocağı ve evi olan yerlerde oran % 28,9'dur ki, bu sağlık eğitimi çalışmalarının ve ebenin etkisini açıkça göstermektedir.

Bebeklere su vermeme adeti diğer bölgelerde yapılan araştırmalarda belirtilmemiştir. Bu adet, daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülmektedir.

Annelerin bebeklere su vermeme nedenleri Tablo VII de verilmiştir. Annelerin yaklaşık yarısı bebeğin küçük olduğunu ve bu nedenle suya gereksinmesi olmadığını belirtirken (kentsel kesimde % 45-46, kırsal kesimde % 49-55), annelerin % 16'sı bebeğin içtiği süt ile yeterli su aldığını bu nedenle su vermediklerini bildirmişlerdir. Annelerin yaklaşık % 25'i (1/4'ü) ise bebeğe su verme adeti olmadığını ve büyüklüklerinden böyle gördükleri için vermediklerini bildirirlerken, % 10 kadarı bebeğin su içmemesi nedeniyle su vermediklerini belirtmişlerdir.

Tablo: VII
Bebeklere Doğuştan (İlk 3 Ay) İtibaren Su Verilmeme Nedenlerinin
Yerleşme Yerlerine Göre Dağılımı

Nedenler	Yerleşme Yeri						Diğer yerler		Toplam	
	İl Merkezi		İlçe Merkezi		Sağlık ocağı yada sağlık evi olan yerl.					
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Küçük olduğu için	75	46,3	42	45,2	132	48,7	151	54,7	400	50,0
Süt içtiği için	27	16,7	15	16,1	38	14,0	36	13,0	121	15,1
Adet olduğu için	41	25,3	24	25,8	73	26,9	80	29,0	213	26,5
İçmediği için	19	11,7	12	12,9	28	10,3	9	3,3	68	8,4
TOPLAM	162	100,0	93	100,0	271	100,0	276	100,0	802	100,0

SONUÇ

Diyarbakır il ve ilçe merkezleri ile sağlık ocağı ve sağlık evi olan köylerden, hiçbir sağlık kuruluşu olmayan köylerden alınan ve 1 yıl izlenen 1135 bebeğin beslenme durumunun gözlenmesi ve incelenmesi, bu bebeklerin yaklaşık % 83'ünün 1 yıldan daha uzun süre göğüs sütü ile beslendiğini göstermektedir. 6 aydan daha büyük çocuklarda anne sütünün kantite bakımından yetersiz olduğu bir gerçektir. Bu eksikliği karşılayacak ek besinlerden bebeğe en yararlı olan süt ve yoğurt bebeklerin ancak % 40'ına verilmekte, % 50'sine yemek suyu ve çorba verilirken, % 70'ine de yeterli ve dengeli beslenmede sakıncalı olan ekmekek ve bisküit verilmektedir. Protein kaynağı olan yumurta ve vitamin kaynağı olan meyva sularından bebeklerin % 92'si yoksun bırakıldığı görülmektedir.

Araştırmada elde edilen veriler, bebeklerin uzun süre yarı aç kalmalarına ve sonuçta çeşitli derecede malnütrasyonların oluşmasına yol açmaktadır.

Bölgede bir yıl içinde canlı doğan 1315 bebek bir yıl izlenmiş ve bir yılda 180 ölüm saptanmıştır.

Bebek ölümlerinin yerleşim yerine göre dağılımı ve oranları Tablo VIII de verilmiştir.

Tablo: VIII
Araştırma Bölgesinde Saptanan Bebek Ölümlerinin Yerleşim
Yerine Göre Dağılımları ve Oranları

Yerleşim Yeri	Canlı doğan	0-28 günde ölenler	1-12 ayda ölenler	Ölüm oranı %0
İl-ilçe merkezi	484	21	41	128.1
Köyler	831	47	71	142.0
TOPLAM	1315	68	112	136.9

Bebek ölümlerinin büyük çoğunluğu yeni doğum sonrası dönemde, 1-12 ayda oluşmuştur (%0 85,2). Bu dönemde ölüm nedenlerinde yetersiz ve dengesiz beslenmenin önemli derecede etkili olduğu açıkça ortadadır.

KAYNAKLAR

1. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Toplum Hekimliği Bölümü: Etimesgut Sağlık Bölgesinin 1973-1975 Yılları Çalışma Raporu, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977.
2. ÖZDAMAR, K.: Diyarbakır 1974 Yılı Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi, Diyarbakır Tıp Fakültesi, Diyarbakır 1975 (Doktora Tezi).
3. S.S.Y.B.: Türkiye Nüfus Araştırması 1965-1966, Hıfzıssıhha Okulu Yayını, Ankara 1970.
4. S.S.Y.B.: Türkiye Nüfus Araştırması 1966-1967, Hıfzıssıhha Okulu Yayını, Ankara 1970.
5. W.H.O.: World Health Statistics Annual Vol. I., Vital Statistics and Causes of Death, WHO, Geneva 1977.
6. W.H.O.: World Health Statistics Annual Vol. I., Vital Statistics and Causes of Death, WHO, Geneva 1978.
7. GÜLESEN, Ö.: Epidemiyoloji, Bursa Üniversitesi Basımevi, Yayın No: 2 - 013 - 0043, Bursa 1981.
8. COCHRAN, W.G.: Sampling Techniques, John Wiley and Sons Inc. Second edition. USA 1967.
9. BAYSAL, A.: Çocuk ölümlerinde beslenmenin rolü, Ankara Tabip Odası Bülteni Sayı: 1, Ankara 1975.
10. UZEL, A.: Kayseri ilinin Tomarza ilçe merkezi ve altı köyünde beslenme durumu, Beslenme ve diyet der. I: 26, Ankara 1972.
11. UZEL, A. ve Arkadaşları: Edirne ilinde beslenme araştırması II, Beslenme ve diyet der. I: 155, Ankara 1972.